

NAUJAŽODŽIŲ PATEIKIMAS IR PAIEŠKOS GALIMYBĖS LIETUVIŲ KALBOS NAUJAŽODŽIŲ DUOMENYNE

Santrauka

Pasaulyje sparčiai besiplėtojančios kalbos technologijos remiasi skaitmeniniais kalbų ištekliais – įvairiūs paskirties žodynais, duomenų bazėmis, tekstynais ir panašiomis susistemintų bei moksliskai aprašytų kalbos duomenų sanaujomis. Lietuvių kalbos skaitmeniniai ištekliai taip pat vis labiau integruojami į bendras duomenų bazines (žr. <http://lkiis.lki.lt>, <https://www.raštija.lt>) ir rengiami skaitmeninei pasaulio kalbų rinkai. Tokie ištekliai naudojami skaitmeniniams įrankiams ir paslaugoms (interneto paieškos sistemoms, mašininio vertimo įrankiams, semantiniams žodžių tinklams, o galų gale ir dirbtiniam intelektui) kurti.

Straipsnyje supažindinama su skaitmenine neologijos duomenų sanauja – Lietuvių kalbos institute nuo 2011 m. pabaigos rengiamu ir internete skelbiamu bei nuolat atnaujinamu Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynu (ND, <http://naujazodziai.lki.lt>). Jis skirtas XXI a. pradžios lietuvių kalbos neologizmams fiksuoti bei aprašyti ir atspindi pastarųjų dešimtmečių lietuvių kalbos leksikos, jos semantinės, morfeminės, darybinės struktūros pokyčius. 2018 m. pabaigoje ND aprašyta netoli 5 000 naujažodžių su daugiau kaip 18 000 jų vartosenos pavyzdžių. Straipsnio tikslas – remiantis semantiniiais, struktūriniais bei funkciniais naujosios lietuvių kalbos leksikos požymiais apibūdinti ND duomenų paieškos galimybes bei jų plėtros kryptis. Pirmoje dalyje aptariama ND pasirinkta naujažodžio samprata, duomenų pateikimo principai ir naujažodžių aprašymo problemos. Parodoma, kuo šis duomenynas gali būti naudingas tiek neologijos tyrėjams, tiek kalbos vartotojams. Antroje dalyje nagrinėjama, kaip pagal šiuos poreikius kuriama ND informacijos paieškos sistema.

ND naujažodžiai aprašomi pagal panašius principus, kaip ir nusistovėjusioje užsienio neologizmų žodynų praktikoje. Informacija apie kiekvieną naujažodį ND pateikiama dviem blokais:

1) bendroji informacija apie naujažodį (antraštinis žodis, jo kirčiavimo ypatybės; naujažodžio klasifikacija pagal formos ypatybes; gramatiniai požymiai; formos variantai; naujažodžių kilmė, originalo forma; naujadarų – darybos ypatybės; giminiški žodžiai);

2) naujažodžio reikšmė(s) ir vartoseną (naujažodžio apibrėžtis; naujažodžio santykis su bendrinės kalbos norma; teminės vartojimo sritys; funkciniai ir ekspresiniai atspalviai; kiti variantai; prasminės sąsajos su kitais ND naujažodžiais; vartosenos pavyzdžiai ir datuoti jų šaltiniai bei autoriai).

ND paieškos sistema kuriama remiantis išvardytais naujažodžių požymiais ir atsižvelgiant į neologijos tyrėjų bei kalbos vartotojų poreikius (pavyzdžiui, ND plačiai naudojamosi lietuvių kalbos mokymo procese bendrojo lavinimo ir aukštosiose mokyklose). Naujažodžių sisteminimas ir pirminiai tyrimai atskleidžia tokias jų ypatybes, kurios skatina išsamesnius naujosios leksikos tyrimus bei naujų jų aprašymo modelių kūrimą.

ESMINIAI ŽODŽIAI: leksikografija, naujažodžiai, skaitmeniniai ištekliai, kalbos technologijos.

RITA MILIŪNAITĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius

rita.miliunaite@lki.lt